

crkve na njih "kao kobci na leš", a "zlo nad zlima" su učinili kada su ih kroz vekove ostavili u potpunom mraku, pa su zahvaljujući Grcima, Bugari narod bez tradicija. Grci su bili "lukavi i okretni pomoćnici turskog surovog ugnjetača", pa se "turskom polipu, čvrsto priraslom na narodnom organizmu, koji je ubijao telo", umešno pridružio "u simbiotični život grčki oktopod, koji je samo na rafiniraniji način sisao sve životne sokove Bugarina, degenerišući mu i ubijajući dušu". Verno "služeći" turskim interesima, Grci su stekli privilegovani položaj, a istočna crkva se nije uzdigla do univerzalnosti, zato što je Grk "za takve velike nezainteresovane podvige raso nesposoban. On je prvenstveno trgovac, spekulat sa materijalnim dobrima. Pozitivan i realan. Iz tog mentalnog okvira on nije u stanju da izađe. Za njega je i vera objekat kojim se lično i nacionalno može spekulirati". Balkanski narodi su za Grke bili "duhovna raja" kojoj se jedino moglo dopustiti "da posluže kao gnojivo na jelinskoj nacionalnoj njivi". Grk je "ohol sa tih svojih preimućstava, on raju suvereno prezire", a opšte grčke osobine su "naduti despotizam", "nenasita i drska gramzljivost" i "večita osvetnička pretnja od denuncijacije Turcima" (Jovanović, 1936).

Sasvim retko se u prošlosti može naći i pozitivno slikanje Grka. Vladimir Jovanović je tako verovao da "neumiru narodi koji u svome duhu uzore savršenstva nose" za šta su primer Grci i Italijani, dok "mi Srbi možemo ponosno uporediti se sa narodima koji se iz sebe prerađuju. Naša sudba nerazlikuje se od sudbe Italijana i Grka" (Jovanović, 1870). A Jovan Cvijić je u vreme srpsko-grčkog savezništva pisao da su Grci daroviti, okretni, elastični, velikih trgovačkih sposobnosti, "narod najveće nacionalne gordosti, koja potiče iz drukčijih izvora i drukčije je vrste no srpski nacionalni ponos", naglašavajući da su zbog te osobine Grci ponekad mogli izgledati i smešni. Kada se radi o njihovim interesima verovao je da "pokazuju gotovo besprimernu žilavost i istrajnost", oštroumnost i političku veštinu. Zaključio je da ta iz njihove najdublje prirode potiče, "i oni ne shvataju kao loše osobine to što su nelojalni i vrlo lukavi". Pišući o budućim granicama Srbije i uticajima iz Grčke tvrdio je da će to biti "više uticaji grčke narodne duše no neke naročite kulture" (Cvijić, 1914). Sličnu kontroverzu pokazivao je i Lapčević koji je pominjao Grke kao "ljude visoke kulture i neobično okretno trgovce", dok je razmatrajući osobine Makedonaca navodio cicijašluk, radljivost, preduzetnost, trgovački i špekulativni duh, tvrdeći da su te osobine primili od Grka (Lapčević, 1920-ih).

"Vekovni neprijatelji".

Turci i (ponekad) Austrijanci.

"U Prizrenu pričaju naši Srbi, da su njihovi Turci drukčiji, bolji od drugih Turaka, i da su sa Srbima lepo živeli. Pa se može sa dosta prava kazati, da svaki čovek nema samo onakvu ženu kakvu zaslužuje, nego ima donekle i onakve Turke, kakve zaslužuje" (Jaša Tomić, 1913).

Nikakvih dilema nema da u odeljak o stereotipnom viđenju "vekovnih neprijatelja" treba uvrstiti Turke i Austrijance. Problem nastaje sa percepcijom Evrope, odnosno "Zapada". Kako se ambivalentan odnos prema ovim pojmovima uvek završavao u "teoriji zavere", bar kada je nacionalistički orijentisani deo srpskih intelektualaca bio u pitanju, a kako se, sa druge strane, uvek pozivalo na nužnost sleđenja institucija, ustanova i procesa koji su bili po definiciji "zapadnog" porekla, ostala je dilema da li "Zapad" treba ipak posmatrati kao nezavisan fenomen, van "prijatelja" i "neprijatelja", dnevnih ili vekovnih. Kako je, međutim, kroz mnoge knjige srpskih intelektualaca provejao stav da su balkanski narodi uvek morali da se provlače između Scile i Haribde – "varvarske Turske" s jedne, i "nezajajljive Evrope" s druge strane (Jelenić, 1908), i kako je, iako nenazvan "vekovnim neprijateljem", "Zapad" uvek percipiran kao tuđ, opasan, sa skrivenim motivima i namerama – svrstan je u ovo poglavlje, uz sav rizik od nepreciznosti takvog određenja. Uostalom, zar savremeni intelektualac Mihailo Marković nije u jednoj rečenici savršeno sažeo ovu sintagmu kada je zabeležio da su "naši vekovni neprijatelji", pre svega, "germansko-vatikansko-turski blok" (Mihailo Marković, 1997).

Nije slučajno da o "vekovnim neprijateljima" Turcima najmanje može da se piše. Iako je poslednjih sto i više godina termin "vekovni neprijatelj" bio ekskluzivno rezervisan za Turke, prevario bi se svako ko bi poverovao da su zbog toga nejnegativnije osobine rezervisane za njih. Osim ove popularne sintagme, koja sama po sebi čak više ni nema negativan naboj već predstavlja stilsku figuru, negativnih stereotipa o Turcima gotovo da nema. I ne samo da ih nema danas, kada Turci predstavljaju udaljen narod sa kojim ima malo neposrednog dodira, već ih je veoma malo bilo i pre sto godina. Od oslobođenja Srbije i sticanja novih neposrednijih i opasnijih "neprijatelja", Turci su postali gotovo pozitivan reper prema kojem se pravila gradacija negativnih osobina ostalih. Čak i kada se pravi njihova "karakterologija", osobine koje im se generalno pripisuju više imaju funkciju da pokažu zašto je njihovo carstvo moralo da propadne, nego što su to po definiciji negativne ljudske osobine, kao što je to slučaj, recimo, u opisu Bugara, Albanaca ili Hrvata. I gotovo po pravilu, iako se ističe njihovo azijsko poreklo sa negativnim implikacijama, sasvim su retka ulaženja u njihovu "karakterologiju" koja bi bila tumačena "rasnim" razlozima, u smislu "rasne" inferiornosti, kao što je to slučaj sa tumačenjima "karaktera" Bugara i (mnogo manje) Albanaca. Posebno se ne mogu naći opisi fizičkih svojstava Turaka koji bi ukazivali na njihovu inferiornost, kao u opisu Bugara, na primer.

Opšta mesta koja se ponavljaju kod većine autora proističu iz dugogodišnje potčinjenosti Turcima, a odnose se na zločin učinjen Srbima zbog uništenja države, vlastele i kulture. Pripisuje im se veća mržnja prema Srbima nego prema drugim pokorenim narodima zbog njihovog otpora, veće nepoverenje prema srpskom imenu "koje je bilo sinonim za reč buntovnik" i istovremeno, podrška drugim balkanskim narodima zbog njihove poslušnosti i pokornosti. Ovu tezu autori su